

EL NORD DEL BAIX LLOBREGAT¹

MERCÉ RENOM I PULIT

Mercè Renom (Sabadell 1943). Historiadora, ha fet investigacions sobre la història contemporània de la comarca, algunes en col·laboració amb altres investigadors i investigadores. Responsable d'Opinió i redactora de *El Periódico del Llobregat* (1982-1985). Membre del Consell de Redacció de *La Font del Be*, publicació mensual de Sant Joan Despí (1979-1984). Sòcia fundadora del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i membre de la seva Junta Directiva entre els anys 1980 i 1994.

Les previsions que fan els economistes i els sociòlegs indiquen que la zona nord del Baix Llobregat és avui en una situació òptima per centralitzar la molta o poca capacitat expansiva, econòmica i demogràfica que pugui donar-se a la comarca en els propers anys.

És ben sabut que, després de vint-i-cinc anys de creixement gegantí (entre el 1950 i el 1975), el Baix Llobregat, com la resta de Catalunya, ha entrat en una fase que podria considerar-se d'estancament o, en certs aspectes, de recessió. Malgrat això, en determinats punts de la comarca encara es registren percentatges de creixement demogràfic relativament importants. En general, s'observa una major dinàmica de creixement demogràfic a les localitats petites, i també a les poblacions situades a l'oest i al nord de la comarca. Els percentatges més alts corresponen a Sant Andreu de la Barca, Abrera, Torrelles, Corbera i Cervelló.

(¹) Aquest article va ser publicat a *El Far del Llobregat*, núm. 2, (juliol-agost, 1985), p. 24-27. Tractant-se d'un article periòdic, va ser publicat sense referències bibliogràfiques. Les primeres informacions procedien de l'estudi realitzat pel Centre d'Estudis de Planificació, *Reconeixement territorial de Catalunya*. Barcelona. Generalitat de Catalunya, Departament de Política Territorial i Obres Públiques, 1983, 23 volums.

En conjunt, la part nord del Baix Llobregat ha tingut, entre els anys 1975 i 1981, un percentatge de creixement doble al de la vall baixa i el delta (21 per cent i 11 per cent, respectivament).

L'interès d'aquestes constatacions rau en el fet que capgiren molts dels esquemes assumits fins ara, i posen en primer pla unes poblacions i unes zones que durant anys semblaven poc més que adormides. Avui parlarem del nord.

Un terç del territori

Encara que no té sentit traçar línies divisòries ni en geografia ni en història, perquè la realitat se'ls escapa, és útil fer-ho de forma provisional per ajudar les reflexions. Amb aquest esperit hem considerat la zona nord de la comarca per damunt de Corbera, Pallejà i el Papiol i hem fixat especialment l'atenció en les poblacions situades riu amunt i articulades a l'entorn del que coneixem com la Cubeta de Castellbisbal (de Pallejà a Martorell) i la Cubeta d'Abrera (de Martorell a Montserrat).

Demogràficament la zona nord de la comarca té un pes específic petit; només hi viu un 7,6% del total

de la població. Si bé al segle XVIII al nord hi havia hagut percentatges de creixement demogràfic superiors als del sud, com veurem més endavant, de llavors ençà ha estat el sud la zona més dinàmica i amb més creixement. Això fins fa pocs anys. Perquè ara, entre el 1975 i el 1981, mentre la població del sud ha augmentat un 11%, la del nord ha crescut un 21%; quasi el doble. En extensió, en canvi, un 31,4% del territori de la nostra comarca forma part del que hem anomenat la zona nord. Pràcticament una tercera part.

Identificació amb la terra

Ja al segle X, en els documents, es parlava del "pla de Llobregat" i dels "homes del Llobregat", però aquests conceptes no corresponien al que avui entenem per comarca del Baix Llobregat. El sentiment de pertànyer a una única comunitat, el Baix Llobregat, s'anà perfilant al segle XIX. I es va reforçar especialment pel fet de crear-se l'any 1834, el partit judicial de Sant Feliu de Llobregat, l'àmbit del qual s'aproximava a l'actual de la nostra comarca. La Renaixença, i els corrents d'estudi i identificació amb la terra pròpia de final del segle passat, contribuïren a consolidar la consciència comarcal.

La població de Sant Feliu de Llobregat, després de ser designada cap del partit judicial, va reunir i exercir l'activitat administrativa, judicial i política que li era pròpia (amb la particularitat que el partit judicial era també circumscripció electoral), i que li va anar conferint caràcter de capital.

Però en aquells moments, i ara també, hi havia tot d'altres poblacions que tenien una importància demogràfica i econòmica igual o, fins i tot, superior a la de Sant Feliu. Esparreguera, Olesa, Martorell i Sant Boi passaven dels 2.000 habitants l'any 1787; després venien Sant Feliu, Sant Vicenç dels Horts, el Prat i Sant Climent. Un panorama molt diferent de l'actual, al cap de dos-cents anys.

Una cruïlla capital

Encara que avui sorprengui, al segle XVIII la zona més dinàmica de la comarca era el nord, al voltant del

triangle que formaven els pobles de Martorell, Olesa i Esparreguera. Per això s'ha parlat de vegades d'una primera, i antiga, capital del Baix Llobregat a Martorell.

I és que Martorell era l'eix d'una primitiva xarxa viària de traçat romà, com ho testifica el singular Pont del Diable, tantes vegades fet i desfet, que fou, durant molts segles, l'únic pont del tram final del riu, de Montserrat al mar. Una colla de senzilles barques i alguna fràgil passarel·la comunicava les dues bandes del riu a la resta del territori. Martorell tenia una situació immillorable, en una cruïlla de capital importància, a la depressió prelitoral que obria (i obre) pas cap a les actuals comarques del Vallès, Anoia, el Penedès i el Bages, i vora el riu que permetia el pas cap al pla del Llobregat i des d'aquest a Barcelona.

I és així com, mentre el delta es consumia entre insalubres aiguamolls, el nord (amb un terç de la població total del Baix Llobregat) arribava al segle XVIII amb una pròspera agricultura de secà, canalitzava els excedents en la modernització de l'utilatge (carros, arades, adobs orgànics) i atenia el proveïment de la gran demanda de vi i d'aiguardent per al mercat d'Amèrica.

Però ja, aleshores, s'atansaven èpoques de grans canvis. La demografia i l'economia del segle XVIII van aconseguir desempallegar-se dels antics frens que entre pestes, sequeres i mortaldats les mantenien estabilitzades, i a partir d'aquell moment s'encetava un camí d'ininterromput ascens: la població del Baix Llobregat pràcticament es va triplicar (al segle XIX es doblaria de nou, i al XX es multiplicaria per més de deu), i l'agricultura augmentava la seva capacitat productiva amb la rompuda dels vessants boscosos de les serralades litorals, per plantar-hi vinyes, i de les marines del delta, per fer-hi cereal, llegum i cànem.

**el sentiment de
pertànyer a una
única comunitat
s'anà perfilant al
segle XIX**

Balanceig de nord a sud

Al segle XIX es van construir els canals de regatge de la vall baixa i el delta, el de l'esquerra (també dit de la Infanta) primer i el de la dreta més tard, amb una important aportació de capital barceloní, i la productivitat agrícola d'aquesta zona va experimentar importantíssimes transformacions. En un principi van multiplicar-se les collites dels productes tradicionals, i després aquests van anar essent substituïts per fruïters i productes d'horta, amb rendiments molt més alts. L'agricultura d'aquesta zona va convertir-se en una de les millors de tot Catalunya.

Encara avui el Baix Llobregat és una de les tres comarques catalanes amb més superfície regada (les altres són el Segrià i el Maresme) i, amb només un 2.5% de població activa dedicada a l'agricultura, se situa en el lloc que fa deu quant a la producció agrària catalana.

Paral·lelament al que podríem qualificar de revolució

al segle XVIII la zona més dinàmica era al nord al voltant de Martorell, Olesa i Esparreguera

agrària, el Baix Llobregat va iniciar tímida-ment la seva industrialització. Però no ha estat fins a la segona meitat del segle XX, a partir del 1950 i sobretot

a la dècada dels 60, quan de forma molt ràpida el Baix Llobregat ha passat a ser una comarca predominantment industrial.

Les primeres indústries, les del segle passat, estaven dedicades preferentment al tèxtil. Al nord van aprofitar el riu. L'any 1846 es va establir a Esparreguera la colònia Sedó (el 1902 tenia 1.968 treballadors, però va haver de plegar el 1977), que agafava l'aigua de la resclosa del Cairat, on s'instal·là la primera central hidroelèctrica de Catalunya. També van obrir-se tot d'altres empreses tèxtils prop de Can Bros, just damunt de Martorell.

Per contra, moltes de les primeres instal·lacions industrials de la vall baixa i el delta van anar lligades als

salts d'aigua del canal de l'esquerra, construïts aprofitant el desnivell del seu curs i amb la finalitat d'ajudar al finançament de l'obra. En un principi no eren grans implantacions industrials, sinó petits molins i fàbriques modestes. A la banda dreta del riu, en canvi, a Santa Coloma de Cervelló, va traslladar-s'hi el 1891 el Vapor Vell de Sants, propietat de la família Güell. La colònia Güell, projectada per Gaudí i els seus col·laboradors, tenia més de mil treballadors el 1910; tanmateix, el 1973 tancava.

Pels volts de l'any 20 del segle XX hi hagué un nou impuls industrial a la comarca, ara ja localitzat fonamentalment a la zona del delta (Cornellà, Gavà, el Prat) i dedicat, a més del tèxtil, a d'altres activitats com la química, la metal·lúrgia o l'elaboració de paper.

Totes aquestes indústries es veuen ara com simples gotes d'aigua en el mar de l'impacte industrial recent.

De nou el nord

La crisi econòmica ha colpejat fortament el Baix Llobregat. Mentre que durant uns anys la comarca fou inclosa dins el grup de pobles de la "Catalunya rica", ara es parla de xifres que ronden el 35% d'atur (algunes localitats no hi arriben, però d'altres ultrapassen aquest percentatge). Tant al nord com al sud de la comarca hi ha grans bosses de pobresa. Un bon nombre de poblacions del Baix Llobregat tenen avui nivells de renda per càpita inferiors a la mitjana catalana. La llista és llarga: Sant Vicenç del Horts, Sant Feliu de Llobregat, Sant Joan Despí, Esplugues, Sant Boi, Viladecans, Gavà, el Prat, Cornellà i L'Hospitalet, a la vall baixa i el delta, i Olesa, Sant Andreu de la Barca i Esparreguera, al nord. Al costat, però, les poblacions de Sant Just Desvern, Castelldefels, Martorell o Molins de Rei tenen nivells de renda per càpita superior a la mitjana catalana.

Tanmateix, el nord del Baix Llobregat té ara, proporcionalment, un ritme de creixement demogràfic més alt que el sud. I aquest augment de la població no és fruit tan sols del propi creixement vegetatiu sinó que s'hi afegeix un corrent migratori, en bona part procedent d'altres poblacions de la comarca més castigades per la crisi. Es dona el cas que una part dels alumnes

de batxillerat de l'institut de Martorell han fet estudis primaris a Cornellà, L'Hospitalet o el Prat. Les famílies d'alguns d'ells han seguit el trasllat de SEAT de la zona franca a Martorell. D'altres han anat a treballar en algunes indústries de la zona.

El preu del sòl industrial, l'amplitud de l'oferta i la moderna comunicació (A-2, B-30, via fèrria el Papiol-Mollet) han revalorat el nord del Baix Llobregat per a la implantació industrial. Pels volts del 1980, mentre els preus mitjans del pam quadrat de sòl industrial a L'Hospitalet o el Prat eren de 300 a 500 pessetes, els de Sant Andreu de la Barca eren de 110 pessetes i els de Martorell o Abrera de 130 pessetes. Curiosament, la zona amb preus més baixos era la de Sant Vicenç dels Horts, Pallejà i el Papiol, amb preus de 80 a 100 pessetes el pam quadrat.

Ser o no ser del Baix Llobregat

S'ha dit molts cops que la gent del nord del Baix Llobregat no se sent part de la comarca. I aquesta manca d'identificació també es dona al sud. Una de cada quatre de les persones que viuen a l'àmbit de la Corporació Metropolitana de Barcelona (CMB), però fora d'aquesta ciutat, creuen que viuen a Barcelona; tanmateix, el desconeixement és menor entre els qui viuen al delta del Llobregat i al Besòs que entre els residents del Vallès. En l'àmbit de la CMB, només una persona de cada tres sap el nom de la pròpia comarca. El municipi apareix com l'element identificador més reconegut.

Però els problemes que té avui plantejats el Baix Llobregat transcendeixen l'àmbit municipal. Hi ha planificacions, promocions i coordinacions que ja s'estan duent a terme intermunicipalment i, en alguns casos, comarcals. La necessitat ha estat sentida i expressada repetidament per tècnics i polítics de tendències diferents. Per això hi ha tantes expectatives al voltant de la futura llei d'ordenació territorial de Catalunya, que institucionalitzarà de nou les comarques i la seva representació.